

BİR ARŞİV KAYDINA GÖRE ESMA SULTAN'IN ÇEYİZİNİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

IDENTIFICATION AND EVALUATION OF ESMA SULTAN'S DOWRY ACCORDING TO AN ARCHIVE RECORD

Gülser YARDIM*-Sema POLAT**

ÖZ: İncelenen defter, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan TS.MA.d. 02386.0012.00 künyeli bir defterdir. İncelenen defter beş adet mikrofilm görüntüsüne sahiptir. Esmâ Sultan'ın çeyizinin yer aldığı sayfa 4 numaralı sayfadır. Defterde yer alan 1743 (1155 Zilhicce) tarihten anlaşıldığı kadarıyla incelenen belgede yer alan çeyizlerin sahibi III. Ahmed'in kızı Esmâ Sultan'dır. Belgede geniş bir eşya listesi bulunmaktadır. İlk olarak mutfak için hazırlanan eşyalara bakıldığında kap-kacaklar; sahan, tencere, tepsi, süzgeç, ibrik, leğen, lenger, kepçe, kahve ibriği, kahve askısı gibi gereçler bulunmaktadır. Genel olarak bu araçların bakır veya gümüşten yapıldığı tespit edilmiştir. Ev içi tekstil için hazırlanan ve çeyize dâhil edilen eşyalar ise minder, mak'ad, yastık, şilte, mefruş, sandık, gülabdan, nihâlî, cibinlik, kapı perdesi gibi eşyalardır. Bunun yanında çeyize eklenen aydınlatma gereçleri olarak şamdan ve mum mukavvası gibi eşyalar da mevcuttur. Minder, mak'ad, yastık gibi eşyalar için çeşitli kumaşlar ve işleme teknikleri kullanılmıştır. Bu kumaşlar atlas, çuka, diba, kadife, seraser gibi kumaşlardır. Kullanılan işleme teknikleri arasında yaygın olarak sırma işleme tekniği kullanılmış olmakla birlikte pesend, süzenî, inci tarzında farklı işleme teknikleri de kullanılmıştır. Bunun dışında yenilenen ve tekrar kullanılmak üzere çeyize dâhil edilen eşyalar da vardır.

Anahtar Kelimeler: Esmâ Sultan, III. Ahmed, Çeyiz, Kap-Kacak, Mefruşat

ABSTRACT: The notebook we have examined is a notebook with the tag TS.MA.d. 02386.0012.00 in the Ottoman Archive of the Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of State Archives. The notebook we examined has five microfilm images. The page containing Esmâ Sultan's dowry is page 4. As it is understood from the date of 1743 (1155 Zilhicce) in the ledger, the owner of the dowry in the document we have examined is Esmâ Sultan, the daughter of III. Ahmed prepared for the kitchen, there are utensils such as utensils; sahan, pot, tray, strainer, ibrik, basin, lenger, ladle, coffee ibrik, coffee hanger. In general, these utensils were found to be made of copper or silver. The items prepared for domestic textiles and included in the dowry are items such as cushions, mak'ad, pillows, mattresses, mattresses, mefruş, chests, gülabdan, nihâlî, mosquito net, and door curtains. In addition, there are items such as candlesticks and candle cardboard as lighting materials added to the dowry. Various fabrics and processing techniques were used for items such as cushions, mak'ad and pillows. These fabrics include atlas, çuka, diba, velvet and seraser. Among the embroidery techniques used, the glaze embroidery technique was

* Doç. Dr.-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Nevşehir- gulseryardim@nevsehir.edu.tr (Orcid: 0000-0003-3338-5982)

** Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi/Nevşehir-semapolat182@gmail.com (Orcid: 0000-0002-0130-7376)

commonly used, but different embroidery techniques such as pesend, sūzenî and pearl were also used. Apart from these, there were also items that were renewed and included in the trousseau to be used again, and from this point of view, it is possible to trace the traces of the transformation movement, which was a tradition of the Ottoman palace treasury.

Keywords: Esmâ Sultan, III. Ahmed, Dowry, Pots and Pans, Furnishings

Giriş

Bu çalışma, Osmanlı hanedanına mensup bir sultanın çeyizine dairdir. Bunun için Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden elde edilen bir defterin içerisinde bulunan veriler kullanılacaktır. Çeyizin sahibi 1155 Zilhicce'sinde yani 1743 Ocak/Şubat tarihinde evlenen Esmâ Sultan'dır. Esmâ Sultan, III. Ahmed'in kızıdır ve Yakup Paşa ile evlenmiştir. Düğünleri Esmâ Sultan'ın Kadırga Sarayı'nda olmuştur. Düğünden bir sene sonra Yakup Paşa'nın öldüğü bilinmektedir (Uluçay, 2011: 139). Esmâ Sultan'ın yapmış olduğu ilk evlilik yani Yakup Paşa ile olan evliliği sırasında babası III. Ahmed hayatta değildi (Anafarta, 1971: 42). İncelenen bu defterde, Esmâ Sultan'ın Yakup Paşa ile evlenirken temin edilen çeyiz unsurlarının kayıtlı olduğu görülmektedir. Esmâ Sultan'ın çeyizine dair bulguları incelemeyen önce cihaz yani çeyiz konusuna dair kısa bir giriş yapmak yerinde olacaktır.

Çeyiz kelimesinin kökeni cihaz (cihaz) kelimesidir. Bu kelime, Arapça'da ordunun, yolcunun ve gelinin ihtiyaç duyacağı eşya, gıda gibi malzemeler manasına gelmektedir. Türkçe'ye cihaz olarak geçen kelime cihaz ve çeyiz olarak halk arasında yayılmıştır. Genel olarak, gelinin baba evinden götürmüş olduğu elbise veya ev için gerekli bazı eşyalar için bu kelime kullanılmıştır (Ed-dib, 1993: 296).

Çeyiz(cihaz), Sultanların evliliğinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur ve daima özenle hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin saray düğünlerine dâhil olan çeyiz alayları oldukça görkemli ve gösterişli olmuştur. Şöyle ki çeyiz halka ilan edilir, tahsis edilen çeyiz araba ve katırlara yüklenerek halka gösterilirdi (Nutku, 1993: 298). Bu tören, aslında saltanatın sahibi Osmanlı hanedanının kudretini gösterme yollarından biriydi.

Sultanların çeyiz masrafları devletin maliye hazinesinden karşılanırdı. Sultanın evlenmesi belli bir gelenek çerçevesinde gerçekleşirdi. Çeyiz hazırlanırken oldukça büyük masraflar söz konusuydu; mücevherler, gümüş eşyalar, mutfak gereçleri, elbiseler, nişan takımı, yatak takımları, hamam ve seccade takımları, kürkler gibi pek çok kalemden eşya tahsis edilirdi. Bunun yanında sultanlara tahsis edilen sarayların tamirâtı, genişletilmesi, eşyalarının düzenlenmesi de yapılırdı (Uru, 2010: 9). Padişahlar tarafından damadın mevkiine göre sultanların çeyizleri kıymetli takılar, mal mülk ve eşyalardan oluşturulurdu (Nutku, 1993: 298). Özdemir'e göre sultanların çeyizi ev/arsa, akçe/para ve eşyalar olmak üzere üç ana kategoriye ayrılabilirdi. Eşyalar kategorisine; mücevherler,

mutfak eşyaları, kıyafetler, kumaşlar, mefruşat veya diğer dâhil idi (Özdemir, 2021: 188).

Osmanlı hanedanına mensup Sultanların çeyizleri ile ilgili bugüne kadar bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların belirli bir planda anlatıldığı görülmektedir. Ali Doğan Demir'in yapmış olduğu yüksek lisans tezi gibi. Tezde dört sultanın çeyizi incelenmiştir. Tez iki ana bölümden ve onların alt başlıklarından oluşmaktadır. Birinci bölümde; aile kurumu, nişan, evlilik, çeyizin tarihçesi, çeyiz alayı, gelin alayı gibi başlıklar genel olarak incelenmiştir. İkinci bölümde ise Mihrimah Sultan, Fatma, Behice, Naile Sultanların hayatı, düğünleri çeyizleri anlatılmıştır. Çalışmada çeyizde yer alan eşyalar, mutfak eşyaları ve gündelik eşyalar olarak ayrılmıştır. Ekler kısmında ise eşyaların cinsleri ve adetlerinin neler olduğuna dair bilgiler tablolar halinde detaylı bir şekilde verilmiştir (Demir, 2021).

Sultanların çeyizleriyle ilgili tespit edilen diğer çalışmalar ise makale formatındadır. Bunlardan ilki Selçuklu hatunlarından Mahmelek Hatun'un çeyiz defterine dairdir. Çalışmada Mahmelek Hatun'un Abbasi halifesi ile olan evliliğinden, 74 katır ve 130 deve ile hilafet sarayına gönderilen gösterişli çeyizinden genel hatlarıyla bahsedilmiştir (Altın, 2021). Bir başka çalışma ise "Sultan II. Selim'in Kızları İsmihan Sultan, Gevherhan Sultan ve Şah Sultan'a verilen Çeyizler" ismini taşımaktadır. Makalede II. Selim'in kızlarına verdiği çeyiz ve düğün hediyelerinin adetleri ve neler oldukları tablo halinde detaylı bir şekilde verilmiştir (Nurdan, 2023). Bu tarzda kaleme alınan bir diğer örnek makale de "Bir Sultanın Mücevherleri: Ayşe Sultan'ın Cihaz (Çeyiz) Defteri" başlıklıdır. Makalede defterin tanıtılması ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada Ayşe Sultan'ın çeyizi için hazineden temin edilen ve yeniden yaptırılan eşyalar incelenmektedir (Yardım, 2023: 183-197).

Bu çalışmanın konusu olan Esmâ Sultan'ın hayatı bir başka tezde incelenmiştir. Bu çalışmanın bir kısmında Esmâ Sultan'ın Yakup Paşa ile evliliğinden ve çeyizinden de bahsedilmiştir. Fakat bahsi geçen çalışmada kullanılan kaynak, bu çalışmada kullanılan kaynakla aynı değildir. Bu da bize bir çeyiz için farklı defterlerde farklı kayıtların tutulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, Esmâ Sultan'ın çeyizi ile ilgili tezin bu çalışmada kullanılan kaynağı kullanmamış olması nedeniyle önem taşımaktadır. Eylül Aykan'ın¹ tezinde toplamda 345 mutfak eşyası olduğu tespit edilmiştir. Bunlar büyük-küçük sahan ve kapakları, baklava-börek tepsileri, tavalar, süzgeçler, kepçeler, ibrik, tencereler, hoşap maşrapası, hoşmeri leğeni, güğüm gibi mutfak malzemeleridir (Aykan, 2019: 39). Bu tür kap kacakların incelenen defterde de olduğu tespit edilmiştir. Diğer

¹ Tezde Esmâ Sultan'a Yakup Paşa tarafından gönderilen nişan takımına dair bilgiler de mevcuttur. Toplam elmas bilezik, zümrüt kebir küpe, elmas kuşak, cevher ayine ve ile elmas istefan, elmas sorguç, inci mest ve papuç nalın, maşallah ve altın pul gibi kıymetli eşyaların da bilgisi verilmiştir (Aykan, 2019: 38-39). İncelenen belgede bu tarzda eşyalara rastlanmamıştır.

yandan bahsi geçen defterde bu gibi malzemelerin yanında kumaşlar, minderler, çeşitli mefruşatlar, kürkler, papuçlar, gümüş eşyalar gibi pek çok başka eşya tespit edilmiştir. Bunlar bahsi geçen tezde yoktur. Bu bakımdan yapılan bu çalışma Esmâ Sultan'ın çeyizine dair bir kısım eksikliği tamamlama amacına da hizmet etmektedir.

Defterin Genel Özellikleri

Çalışmaya konu olan defter, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinden alınmış olup yer bilgisi TS.MA.d. 02386.0012.00'dır. Deftere dair beş adet mikrofilm görüntüsü vardır. Esmâ Sultan'ın çeyizinin yer aldığı sayfa numarası dördüttür. Defter, genel olarak temiz ve okunaklıdır. Defterin ilk sayfasında 1155 Zilhicce (1743 Ocak/Şubat) tarihi geçmektedir. Başka bir tarih bilgisi bulunmamaktadır.

Defterin Değerlendirilmesi

Esmâ Sultan'ın çeyizine dair incelenen defterde bulunan unsurlar, genel olarak ev eşyalarına daırdır. Bir evin içinin de pek çok unsurdan oluşacağı malumdur. Belgede genel olarak mutfak eşyaları ve ev içi tekstil veya evin döşenmesi için gerekli olan eşyalar yer almıştır. Bunun yanında az olmakla birlikte yaptırılan kürkler vardır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından Esmâ Sultan'ın çeyizi beş başlık halinde incelenmiştir. Bunlar mutfak eşyaları ve kap kacaklar, ev içi tekstil, kumaş türleri, giyim unsurları ve diğer unsular başlıklarıdır.

Mutfak Eşyaları ve Kap Kacaklar

Esmâ Sultan'ın çeyizinde bulunan sofrâ gereçleri epey çeşitlidir. Defterde kayıt tutulurken mutfak eşyaları genel olarak malzemeye göre sınıflandırılmıştır. İlk önce sim(gümüş) eşyaların isimleri ve adetleri verilmiştir. Ardından bakır olan kap kacaklar kaydedilmiştir. Bu eşyaların içinde büyük-küçük tencere ve kapakları, lenger, büyük-küçük tâbe², ibrik, tepsi, kevgir, kepçe, gülabdan, leğen, havan, süzğü, sahan ve kapak, çorba tası ve kapak, baklava tepsisi, hoşap maşrapası ve kapak, taam tepsisi, çamaşır leğeni, kafesli leğen ve ibrik, hoşap tası ve maşrapası, yoğurt tası ve kapak, katık ve tereyağı lengeri, büyük-küçük hoşmeri tâbesi, bakır kadayıf tepsisi, bakır büyük-küçük kepçe, kahve askısı, kahve ibriği, şerbet ibriği, şeker kutusu ve kaşık, nemekdan(tuzluk), kafes, büyük-küçük kasnak gibi gereçler mevcuttur.

Sahan ve Tencere: Sahan, derinliği tenceden az, içinde yemek yapılan bakır veya çelikten yapılmış olan kaplara verilen addır. Osmanlı Devleti'nde mutfakta sahanın genellikle kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin; Surname-i Vehbi'de bakır sahanların kullanıldığı belirtilmiş olup yine IV. Mehmed'in şehzadelerinin sünnet düğünlerinde düzenlenen ziyafette bakır sahanlar kullanıldığı anlaşılmaktadır (Özdemir, 2021: 194). Defterde, Esmâ Sultan'ın çeyizi içinde genellikle bakırdan yapılmış

² Tava manasına gelir (Develioğlu, 2023: 1179).

sahanlara rastlanmaktadır. Bu durum aynı dönemde yaşayan hatta Esmâ Sultan'ın kardeşi olan Fatma ve Ümmügülsüm Sultanların muhallefatında da görülmüştür. Örneğin; Fatma Sultan'ın muhallefatında 25 adet kebir, sagir ve vasat tencere ile kapağı bulunmaktadır. Bunun yanında 140 adet sahan ve 150 kapakta dikkate değerdir. Yine Ümmügülsüm Sultan'ın muhallefatından da on bir adet yıldızlı sahan ve kapak kaydı bulunmaktadır (Oğuz, 2018: 354-355). Esmâ Sultan'ın çeyizinde de çok sayıda sahan vardır. Bunlar, sim ve nuhas malzemededen yapılmıştır. Nuhas yani bakır olanlar, kapaklarıyla beraber takım olarak listelendirilmiştir. Bunların 40'ının kebir, 40'ının sagir olduğu belirtilmiştir. Nitekim Esmâ Sultan'ın çeyizinde toplamda on adet sim sahan vardır. Bunların ağırlıkları da 189, 189, 189, 185, 187, 189, 194, 184,183,189 gramdır. 5 adet sim sahan kapağı da vardır. Ağırlıkları 113, 108, 113, 111, 113 gramdır. Sonuç olarak 90 adet sahan ve 80 sahan takımının içinde kaydedilen büyüklü küçüklü bakır sahan kapağı ve beş gümüş sahan kapağı vardır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Aykan tezinde, toplamda 80 adet büyük-küçük ebatlarda sahan ve kapak olduğunu belirtmiştir (Aykan, 2019: 38).

Diğer çok kullanılan gereçlerden biri de tenceredir. Tencere, içinde yemek pişirilen, çeşitli madenlerden yapılan gereçtir. Esmâ Sultan'ın çeyiz defterinde toplamda 42 adet büyük, orta ve küçük boylarda tencere ile 42 adet kapak olduğu kaydedilmiştir. Bu tencereler de bakırdan yapılmıştır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Bunun yanında Aykan'ın çalışmasında da tencere olduğu belirtilmiştir. Yer alan tencere sayısı toplamda 42 adet olarak kaydedilmiştir (Aykan, 2019: 39).

Leğen: Ellerin, yüzün yıkanmasında veya abdest alınmasında kullanılan eşyadır (Pakalın, 1993: 357). Defterde tespit edilen on adet leğen vardır. Bu leğenlerden sekiz tanesi bakırdan yapılmıştır, iki tanesi ise simden yapılmıştır. Leğen adıyla kaydedilen bu kapların görülen o ki farklı farklı işlevleri vardır. Mesela; bir adet bakırdan çamaşır leğeni tespit edilmiştir. Bunun işlevi, adından da anlaşılacağı üzere çamaşır yıkamaktır. Yine iki adet bakır abdest leğeni vardır. Bu da abdest alırken kişilerin kullandığı bir kap çeşididir. Bunun yanında beş adet ibrik ile takım olarak kaydedilen kafesli bakır leğen vardır. Son olarak iki leğen gümüşten yapılmış ve kafesleri ile birlikte kaydedilmiştir. Ağırlıkları 599, 490 gram olarak belirtilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Bahsedilen tezde de; beş adet kafesli leğen ma'a ibrik, bir adet hoşmeri leğeni, iki adet abdest leğeni olduğu belirtilmiştir. Bunların yanında iki tane de kaymak ve tereyağı leğeni vardır (Aykan, 2019: 39).

Lenger: Bakırdan yapılmış, kenarları enli ve yayvan bir çeşit sahan ya da tepsi demektir (Gündoğdu, 2018: 72). Defterde iki adet lengere rastlanmıştır. Bunlardan biri kaymak ve diğeri tereyağı lengeri olarak kaydedilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Kevgir ve Süzğü: Eleme ya da süzme işleri için kullanılan mutfak gereçleridir. Esmâ Sultan'ın çeyizinde büyük ve küçük boylarda bakırdan

dört adet kevgir bulunmaktadır. Yine bakırdan üç adet süzgeç tespit edilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Esmâ Sultan'ın hayatı ile ilgili tezde üç adet süzgeç dört adet süzgeç olduğu belirtilmiştir (Aykan, 2019: 39).

Maşrapa: Bardaktan daha büyük olan kulplu bir çeşit su kabıdır. Hem bakır hem de gümüş olanı mevcuttur (Pakalın, 1993: 415). Tespit edilen maşrapalar bakırdan mamul olup kapakları ile beraber kaydedilmiştir. Maşrapanın sayısı dördür (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Yine söz konusu tezde de dört adet hoşab maşrapası mevcuttur (Aykan, 2019: 38).

Tepsi: Osmanlı kültüründe yemekler, yeme adabı olarak yere oturarak yenilirdi. Bu da bir kap çeşidi olan sini kullanımını yaygınlaştırmıştır. Tepsi "küçük sini, bir iki kişilik yemek, meze takımları çay, kahve fincanları ya da şerbet takımları gibi eşyalar için az kenarlı ve farklı şekillerde olan kap" demektir (Gündoğdu, 2018: 297). Esmâ Sultan'ın çeyiz defterinde toplamda 17 adet tepsi tespit edilmiştir. Bu tepsilerden üç tanesi gümüşten yapılmış olup bir tanesinin büyük olduğu belirtilmiştir. Ağırlığı 4618 gramdır. Diğer ikisinin ağırlıkları ayrı ayrı 989, 989 gram olarak belirtilmiştir. Geriye kalan 14 adet tepsi ise bakırdan yapılmıştır. Tepsilerin farklı işlevler için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mesela; baklava tepsisi, taam tepsisi, kenarlı hoşaf tepsisi ve kadayıf tepsisi gibi (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Esmâ Sultan'ın hayatının kaleme alındığı tezde de iki tane kadayıf tepsisi ile iki adet kenarlı ve hoşab tepsisi olduğu belirtilmiştir (Aykan, 2019: 39).

Tas: Tas, genellikle içerisine sulu şeyler konulan ve farklı materyallerden yapılmış olan kap demektir (Parlatır, 2015: 2143). Elde edilen veriler ışığında toplamda 18 adet tas tespit edilmiştir. Bunlar çoğunlukla bakırdan yapılmıştır. Kullanım amaçları farklı farklıdır. Şöyle ki; bir adet gümüş tas vardır. Ağırlığı 302 gramdır. Yine iki adet turuncu, yıldızlı tas ve kapak kaydı vardır ve ağırlıkları 232, 222 gram şeklinde verilmiştir. Dokuz adet bakır çorba tası ve kapakları, dört adet bakır hoşaf tası ve kapakları, iki adet bakır yoğurt tası ve kapakları çeyize dâhil edilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Eylül Aykan da çalışmasında tas olduğundan bahsetmiştir. Bu taslar; iki adet yoğurt tası, dört adet hoşaf tası ve dokuz adet çorba tası ile beraber kapakları şeklinde belirtilmiştir (Aykan, 2019: 39).

Tâbe: Yayvan kap, tava anlamına gelen tâbeden Esmâ Sultan'ın çeyizinde beş adet vardır ve bakırdan yapılmıştır. Dört tanesi kebir ve sagir şeklinde tanımlanmıştır. Bir tanesi de hoşmeri tâbesi şeklinde kaydedilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

İbrik ve Güğüm: İbrik, su ve sulu maddeler koymaya ve saklamaya yarayan kulplu ve emzikli kap olarak tanımlanmıştır (Parlatır, 2006: 682). Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Esmâ Sultan'ın da ibrikleri çeşitli vasıflardadır. Yukarıda leğen ibrik türünden bahsedilmiştir. Bunun yanında kahve ibriği, el ibriği ve şerbet ibriği gibi çeşitleri de tespit edilmiştir. El

ibriği ve şerbet ibriği gümüştedir. 245, 93 gram ağırlıklarında 2 şerbet ve 309, 311 gram ağırlıklarında 2 el ibriği vardır. İbrikle benzer bir görevleri olan güğümden de çeyizde altı tane vardır. Güğümlerin kapaklı olduğu ve bakırdan yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Kahve Araç-Gereçleri: Kahve içme geleneği, Orta Doğu'dan yayılmıştır ve 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde popüler hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde kahve kültürü oldukça zengin ve önemlidir. İstanbul'da bulunan kahvehaneler, sosyal hayatın önemli bir parçasıydı ve insanlar burada bir araya gelir, sohbet eder, tartışır ve hatta oyun oynarlardı. Zaman zaman dini ve sosyal sebeplerle kahve yasakları getirilmiş olsa da Osmanlı Devleti'nde kahve yasakları dönemsel olarak uygulanmış olup genellikle sürdürülebilir olmamıştır. Kahve kültürü zaman içinde kökleşmiştir ve Osmanlı toplumunun önemli bir parçası haline gelmiştir (Şehitoğlu, 2020: 95-99). Bu da kahve pişirme ve sunum araçlarının çeşitlenmesine sebep olmuştur (Alkoç, 2015:102).

Kahvenin bir içecek çeşidi olarak Osmanlı toplumunda ve sarayında çok sevildiği bilinmektedir. O kadar ki bu durum teşrifat kurallarının içine bile girmiştir (Tarım, 2016: 200-201). Yemek yenildikten sonra kahve içilmesi kahve fincanları, kahve takımları ile kahve ibriğinin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Mesela 18. ve 19. yüzyıl tereke kayıtlarında veya çeyiz defterlerinde kahvenin hazırlanması ve sunumuna dair gereçlere rastlanmaktadır. Bu da Osmanlı toplumundaki kahve kültürünü yansıtmaktadır (Şehitoğlu, 2020: 95). Kahveye olan düşkünlükten ötürü olsa gerek kahvenin pişirilmesinde kullanılan kahve takımları çeşitlenmiştir. Mesela; kahve ibriği, kahve askısı, kahve tepsisi, fincan, fincan zarfı gibi eşyalar bu çeşitliliğe örnek verilebilir. Bu böyle olmakla beraber Esmâ Sultan'ın çeyizinde de kahve araç gereçleri ile ilgili verilerin son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Eylül Aykan'ın tezinde de kahve araç gereçlerine rastlanmamıştır. İncelenen belgede tespit edilenler şunlardır; Esmâ Sultan'ın birer adet 685 gram kahve askısı ve 224 gram kahve ibriği vardır. Bu iki materyal simden yapılmıştır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Esmâ Sultan'ın mutfak eşyaları ve diğer kap kacakları arasında evin güzel kokması amaçlı gülabdan ve buhurdanları dikkat çekmektedir. İki adet buhurdanı vardır ve gümüşten 230, 225 gram ağırlıklarındadır. Yine iki adet gümüşten gülabdan da 115'er gram ağırlıklarındadır. Simden olan bir tane şeker kutusu ve kaşık 99 gramdır. Birer tane de 52 gram ağırlığında simden tuzluk(nemekdân) ve 3025 gram ağırlığında el sepeti vardır. Son olarak bir adet tunç havan bu kısımda sayılabilecek kaplardır.

Ev İçi Tekstil

Evin döşenmesi için gerekli olan yorgan, kilim, perde, halı gibi eşyalar ev içi tekstil eşyalarını oluşturmaktadır. Esmâ Sultan'ın çeyizinde yer alan eşyalardan çoğunluğunu mefruşat oluşturmaktadır. Bu döşemelikler mutfak gereçlerinden fazladır. Bunlar, odalara ve odalardaki bölümlere

göre yaptırılan veya hazırlanan eşyalardır. Bu eşyalar sayıca ve çeşit olarak fazladır. Bu başlık altında ev içi tekstil eşyalarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yastık, Mak'ad ve Minderler: Günlük hayatta ev tekstilinde kullanılan ve odaların içinde genel olarak bulunan sedir bölümlerinde minder, yastık, mak'ad gibi eşyalar kullanılmıştır. Esmâ Sultan'ın çeyizinde de yastık, minder ve mak'adlar epey fazladır. Bu unsurların gerek işlemleri, gerek renkleri çeşitlidir.

Yastık; başın altına koyulan ya da sırtın dayanması için kullanılan içi pamuk, yün, ot gibi malzemelerle doldurulan küçük minder manasına gelmektedir (Parlatır, 2015: 2404). Esmâ Sultan'ın çeyizinde bulunan yastık türleri şunlardır: "Telli kadife yastık, mai telli Sakızî yastık, telli penbe memlu yastık, mor telli Sakızî penbe memlu yastık, işleme havlu penbe memlu yastık, telli kadife penbe memlu yastık". Renk olarak mor, al, mavi, yeşil tercih edilmiştir. İç dolgusunda da "penbe memlu" ifadesinden pamuk kullanıldığı anlaşılmaktadır. Toplamda 68 adet yastık mevcuttur. Bu yastıkların "Kadırga Limanı'ndan, Beşiktaş'tan, Davut Paşa'daki Devletli odasından, mevcûddan" gibi açıklamalarla temin edildikleri mekânlar hakkında bilgi verilmiştir. Diğerleri hazineden temin edilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Mak'ad, hem tahtadan yapılan divanı; hem de divanın üzerine yayılan önü saçaklı örtüyü ifade etmektedir (Özdemir, 2021: 196). Mak'ad olarak Esmâ Sultan'ın çeyizinde tespit edilen veriler şunlardır: Güvez atlas kenarı sırma işleme mak'ad, al çuka mak'ad, al kenarı telli kadife ma'kad, mor telli Sakızî mak'ad, işleme havlu mak'ad. Mak'ad için güvez, mor ve en fazla al renk tercih edilmiştir. Mak'adlarda işleme olarak sırma kullanılmıştır. Yapımında Sakızî, kadife ve çuka kumaş kullanılmıştır. Toplamda 17 adet mak'ad tespit edilmiştir. Bazen "Davut Paşa'daki Devletli odasından" şeklindeki tanımlama ile geldiği mahal hakkında bilgi verilmiştir.(BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Esmâ Sultan'ın çeyizindeki minderlere de bakıldığında; genel olarak minderlerin pamuk ve yapağıdan doldurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Minder ve yastıklar için gulaflık bez temin edildiği de tespit edilmiştir. Toplamda 16 adet minder bulunmaktadır. Minderlerden beş tanesi "Beşiktaş mefruşatından" diye belirtilmiştir. Defterde, bazen bir kaydın altında hangi mekâna yaptırıldığı ile ilgili açıklaması bulunmaktadır. Mesela bir kayıta yapılan açıklamada "bu minderlerden bir tanesinin haremde yüksek kubbeli iki setli odaya" denilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Şilte: Şiltenin sözlük anlamı; "İçerisi pamuk veya yün ile doldurulmuş üzerine oturuş, yatılış döşek"tir. Şilte eski dönemlerde yastık veya yorgan gibi eşya grubu içinde yer almıştır (Parlatır, 2015: 2096). Defterde de toplamda altı adet şilte bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi pamuk

doldurulmuş büyük şiltelerdir. Bir tanesi ise yine pamuk doldurulmuş şiltedir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Havlü: Havlü sözlükteki anlamıyla, “kurulanmak amacıyla kullanılan dokuma bezi, yüz veya hamam havlusu” olarak geçmektedir (Parlatır, 2015: 962). Esmâ Sultan’ın çeyizinde, bir adet işleme havlü vardır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Diğer yandan yukarıda da görüldüğü üzere “işleme havlü penbe memlü, işleme havlü mak’ad” gibi kayıtlar da vardır. Buradaki “havlü” tabirinin burada bahsedilen eşya ile aynı anlamda olmadığı, kumaşın yapısıyla alakalı olduğu düşünülmektedir. Hav, Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “kadife, çuha, yün vb.nin yüzeyindeki ince tüy, ülger” şeklinde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>). Bu tanım da bu varsayımı güçlendirmektedir.

Bohça: Dört köşeli, dört köşesi aynı yere gelen bağlamaya ya da sarmaya yarayan ve bu amaçla kullanılan kumaşa denir (Parlatır, 2015: 156). Çeyizde mor ve güvez renklerde atlas kumaştan ve üzeri çuka işleme üç adet bohça tespit edilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Seccade: Kaynağını İslamiyet’ten almış olan ve mana olarak ise “üzerinde namaz kılınan küçük halı” demek olan seccadeler, boyutları ve motifleri ile diğer halılardan hemen ayırt edilirler (Bayraktaroğlu, 1997: 57). Esmâ Sultan’ın çeyizinde üç adet seccade tespit edilmiştir. Bu seccadeler neftî, limonî ve mor renklerde. Bazıları inci, sûzenî ve sırma işleme biçimleri ile işlenmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Nihâlî: Halı, kilim veya sahan altlığı demektir (Develioğlu, 2023: 977). İncelenen çeyiz defterinde de bir adet nihâlî vardır. “Kırmızı çuka üzeri sırma işleme büyük nihâlî” şeklinde kaydedilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Perde: Perde, herhangi bir yeri örtmek için kullanılan ev içi gereçlerden bir tanesidir. Esmâ Sultan’ın çeyizinde de “sim pullu atlas duvar perdesi, al atlas üzeri sim pullu kapu perdesi, al çuka kapu perdesi, yeşil çuka kapu perdesi” şeklinde kaydedilen çeşitleri vardır. Kumaş olarak atlas ve çukanın tercih edildiği ve bazılarının pullarla süslandikleri anlaşılmaktadır.

Kumaş Türleri ve İşlemeler

Osmanlı Devleti’nde 17. yüzyıla kadar İpek Yolu üzerinden kumaş ticareti sağlanmıştır. Avrupai kumaşlar da Osmanlı Devleti’nde kullanılmıştır. Osmanlı toplumunda kişilerin rütbesi, maddi durumu, sınıfı gibi durumların anlaşılmasında kumaş türleri belirleyici olmuştur. Bu sebeple olmalı yüzyıllar boyu Osmanlı Devleti’nin sarayında çeşit çeşit değerli kumaş türünden yapılan kıyafetler her tür şenlikte, törende kişilerin üzerinde sergilenmiştir (Öz, 1946: 61). Genel olarak kumaşlar hammaddeleri ve yapıldıkları yerler ile öne çıkmış ve bu özellikleriyle anılmıştır. Atlas, çuka/çuha, diba, seraser, kemha, boğası, yemeni, tülbent,

Hâtâyî, hare gibi kumaşlar kaynaklarda sık rastlananlardır (Özdemir, 2021: 199).

Osmanlı Devleti'nde kullanılan kumaşlar giysinin ve iç dekorasyonun temel malzemesi olmuştur. Esmâ Sultan'ın çeyiz defterinde de kutni, atlas çuka, seraser, kadife türünde kumaşlar vardır. Rastlanılan kumaşların çeşidinin az olduğunu da belirtmek gerekir³. Bunun sebebi incelenen çeyiz defterinin çeyizin bir kısmını kapsaması olmalıdır. Bu kumaşlardan ilki kullanım alanı oldukça geniş olan kutni kumaştır. Kutninin pek çok alanda kullanıldığı bilinmektedir (Berkli & Gültepe & Pınar, 2021: 21). Defterde de toplamda 16 adet kutni mevcuttur. Yastıklar için yedi adet düz kutni ve astarlar için de dokuz adet kutni vardır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Esmâ Sultan'ın çeyiz defterinde sıklıkla karşılaşılan diğer kumaş türü çukadır. Çuka, Osmanlı Devleti'nde yün ipliğin boyanıp dokunması ile kullanıma hazır hale getirilen kumaş türü idi (Dingeç, 2021: 10). Çeyizde çuka kumaşında kullanılan renkler; kırmızı, yeşil, al, çimeni, mor, neftî idi⁴. Bu kumaş seccade, bohça, nihâlî, sandık, kapı perdesi, mak'ad türünde eşyalar için kullanılmıştır. Yorgan ve yastık yüzlerinde de çok fazla çuka kumaşı kullanılmıştır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

İnce ipekten ve eskiden kırmızı renkte dokunan bir tür olan atlas (Demir, 2021: 88) da Esmâ Sultan'ın çeyizinde rastlanan kumaş türüdür. Atlas kumaşın bohça, sofra, cibinlik, duvar perdesi, kapı perdesi, mak'ad, yastık gibi eşyalarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kumaş türü bazen "atlas", bazen de "sim pullu" olarak kaydedilmiştir. Atlas kumaşın Esmâ Sultan'ın çeyizinde güvez rengi tercih edilmiştir.

Defterde geçen bir başka kumaş çeşidi ise kadifedir. Kadife kumaş; ipekten ya da pamuktan dokunan havlı bir kumaş çeşididir. Kaftan yapımında genel olarak kullanılan bir kumaş türüdür (Özdemir, 2021: 199). Esmâ Sultan'ın çeyizinde; yastık, mak'ad gibi eşyalarda kullanılmıştır. Siyah, al renklerde kadifeler kullanıldığı tespit edilmiştir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s.4).

Bunların dışında daha az sayıda seraser ve diba gibi kıymetli kumaşların da çeyizde kullanıldığı görülmüştür. Seraser; kelime olarak "baştanbaşa" demektir. Baştanbaşa altın ve gümüş tellerle işlenen, sırma ve ipekle dokunmuş bu kumaş en pahalı kumaşlardandır (Öztoprak, 2010: 114). Osmanlı Devleti'nin görkem ve kudretini göstermeye aracılık eden en zengin ve kıymetli kumaş türlerinden biri olarak bahsedilmiştir (Atasoy-Denny vd., 2001: 220). Bu kumaş türünün çeyizde mefreş ve sandık kaplamasında ve yorgan yüzünde kullanıldığı görülmüştür. Dibaya dair ise

³Beyhan Sultan'ın sahip olduğu kumaş türlerini Esmâ Sultan'ınkiyle kıyaslayabilmek için bkz. (Pekşen, 2021: 56).

⁴Türk kumaşlarında en çok kullanılan renk kırmızıdır. Ondan sonra mavi, yeşil, siyah, beyaz, bej ve sarı gelir (Öz, 1951: 83).

iki kayıt vardır. Bir yerde kumaş olarak temin edildiği bir yerde de kürkün içinin diba kumaş olduğu belirtilmiştir.

Esmâ Sultan'ın çeyizi hazırlanırken eşyaların süsüne de özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Özellikle yastık, yorgan veya minder gibi eşyaların üzerine yapılan desen ve işlemler dikkat çekicidir. Çoğunlukla sırma işleme tekniği kullanılmıştır. Bunun yanında pesend, sûzenî, inci gibi işlemler de tespit edilmiştir. Sırma işleme biçimi; ipek ipliğe sarılmış gümüş veya altın alaşımlı telin kullanılması ile yapılırdı (Dingeç, 2011: 10). Bu teknik seccade, bohça, mak'ad, yastık, nihâlîlerde kullanılmıştır. Bu işleme çuka ve atlas kumaşlara uygulanmıştır. Bir başka işleme tekniği olan pesend ise büyük desenlerin içinin büyük ve küçük yaprak desenleriyle doldurulan bir hesap işi iğnesi olarak bilinmektedir (Onuk, 2005: 231). Esmâ Sultan'ın çeyizinde pesend işleminin 20 adet siyah kadife üzeri pesend işleme yastıkta olduğu tespit edilmiştir. Yine bir başka işleme tekniği "sûzenî"dir. Bu işleme tekniği, ipliğinin ucu kapalı ipliklerin içinden geçirilerek yapılması ile oluşmaktaydı (Baykasoğlu & Gilik, 2020: 315). Çeyizde sûzenî işleminin bir seccadede kullanıldığı görülmüştür. Son olarak inci işleme tekniği tespit edilmiştir ve seccadede kullanılmıştır. İnci işleminin çuka kumaş üzerine yapıldığı anlaşılmıştır. Kumaşta kullanılan renk ise neftîdir (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Giyim Unsurları

Giyim kuşam, toplumların kültür unsurlarından biridir. Bu durum Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Bu noktada dönemlere göre, bölgelere göre giyim kuşam unsurlarında farklılıklar gözlemlenebilir. Giyilen kıyafetler toplumların kendini ifade etmesi açısından önemlidir. Kullanılan kumaş türleri, renkleri ve yapıları kişilerin toplumsal veya ekonomik düzeyi hakkında da bilgi verici olmuştur.

XVIII. yüzyıl saray giyimine dair izler, arşiv kaynaklarından ya da o dönemde yaşamış gözlemcilerin aktardıklarından öğrenilebilir. Mesela dönemin gözlemcilerinden olan Lady Montagu'nun bu konuyla alakalı aktardıkları şunlardır; "*Entari sanki vücuda göre dikilmiş bir ceket benim ki Şam kumaşından yapılmış, kenarı ise gayet kalın sırma işlemeli. Bu çeşit elbiselerde düğmenin inci veya elmas olması lazım. Zengin kadınların kemerleri elmas veya kıymetli taşlarla süslüydü ayrıca önden bir elmas toka ile bağlanıyor bu kemerler. Türk kadınları kürk'ü bazen ev elbisesi olarak giyip çıkarıyorlar. Bu kürkler ağır dibadan, iç kısımları samurla kaplanmış, kolları omuzlardan aşağı inmiyordu. Kışın giyilen kürkler inci ve elmas işlemeli kadifeden, yazın ise bol sırma işlemeli kumaşlardan yapılıyor. Başa giyilen şapkalara kalpak deniyor başın öbür yanındaki saçlarda toplanıyor, üstüne çiçek yahut sorguç gibi şeyler konuluyor. Erkekler cübbeye büründükleri gibi kadınlar da feraceye bürünmektedirler. Bu feraceler kışın cuhadan, yazları ise ince ipek kumaşlardan yapılmaktadır.*" (Montagu, 1977: 52-53).

Esma Sultan'ın çeyizinde giyim kuşama dair unsurların son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Tespit edilen giyim unsurları hilat ve kürkten ibarettir.

Hilat: Bir çeşit üst giysi olan kaftanın diğer adıdır. Kaftandan farklı olarak hediye edilmek amacıyla yetki sahibi devlet erkânına bilhassa mükâfat, iltifat ya da saygı amacıyla verilmiştir (Öztoprak, 2010: 132-133). Esma Sultan'ın çeyizinde altı adet hilat vardır. Bunların mefreş ve sandıklarda saklandığı görülmüştür. Hilatın yanına düşülen “mevcûddan” notundan adı geçen giyim unsurunun hazineden Esma Sultan'ın çeyizine çıkarıldığı anlaşılmaktadır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s.4).

Kürk: Türkçe bir kelime olan kürk, işlenmiş ya da işlenmemiş hayvan derilerini ifade etmiştir. Tarih öncesi devirlerde kürk, bir ihtiyaç malzemesi olarak ısınma amacı ile kıyafetlerde kullanılmıştır. Zamanla bir ihtiyaç malzemesi olmaktan çıkıp lüks giyim malzemesi haline gelmiştir (Oğuz, 2018: 120). Osmanlı Devleti'nde ilk zamanlarda soğuktan korunma amacıyla giyilmiştir. Ancak daha sonra lüks ve zenginliğin simgesi olmuştur. Devlet törenlerinde verilen bir onur elbisesi niteliği kazanmıştır. Kürkler padişahlar, vezirler, şeyhülislam ve yüksek dereceli kişiler tarafından giyilmiş, törenlerde hilatlarla beraber resmi hediye olarak verilmiştir (Karaca, 2009: 39). Toplum nezdinde de kürk kullanılmıştır. Hediyeleşme aracı olmuştur (Alkoç, 2024: 69).

Esma Sultan'ın çeyizinde toplam beş adet kürk tespit edilmiştir. Üç tanesi Esma Sultan'ın kethüda kadınına ihsan edilmiştir. Bunlardan biri samur kürktür. Diğer ikisi “sagîr samur zenne kürkü” olarak tanımlanmıştır. Bu iki kürkün yanına “Davut Paşa'dan gelen” notu düşülmüştür. Burada kastedilen Davut Paşa Sarayı olmalıdır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Ayrıca; “Esma Sultan'ın eşi Yakup Paşa kullarına ve sağdıç kullarına elbas olunmak için mevcûd-ı hazineden çimeni çuka kaplı bir adet samûr erkân kasnağı çuka kaplı bir adet samûr erkân yaptırılıb harem-i hümayûna teslim edilmiştir.” şeklinde bir kayıt vardır. Buradan damada ve sağdıca da kürk verildiği anlaşılmaktadır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Diğer Unsurlar

Bu kısımda yukarıdaki başlıklar altında ele alınamayacak birkaç eşyaya değinilecektir.

Mefreş ve Harar: Yatak veya şiltelerin bir yerden bir yere taşınmasında ya da göç zamanlarında içine konulup taşınması amacıyla çadır ya da meşin bezlerinden yapılan hararlara verilen isimdir (Pakalın, 1993: 442). Esma Sultan'ın çeyizinde, mefreş türü eşya toplamda dört adet kaydedilmiştir. Mefreşlerden ikisi seraser kaplı büyük mefreş, diğer ikisi kösele kaplı büyük mefreş şeklinde tanımlanmıştır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4). Garar yani harar keçi kılından örme büyük çuval olarak tanımlanmıştır (Parlatır, 2003: 581). Defterde “turuncu muşamma'lı sahtiyan kaplı kebîr garar” kaydı vardır ve sayısı dört olarak

belirtmiştir. Diğer yandan defterde meşreş ve sandıklara “mevcûddan” temin edildiği belirtilen altı hilat verilmiştir.

Sandık: Eski Mısır’dan günümüzde kadar kullanılan bir mobilya türüdür. Sandık, örme eşyaların, değerli dokumaların, takıların ve çeyizin konulduğu bir depolama aracıdır (Usal, 2010: 158). Daha çok ev düzeninin sağlanması amacıyla bulundurulmuş sandığa, Esmâ Sultan’ın çeyizinde de rastlanmıştır. Sekiz adet sandık bulunmaktadır. Bunlardan dördü “pirinç rahatl çuka meşin kaplı sandık”, diğer dördü ise “seraser kaplı pirinç rahatl çukalı sandık” şeklinde tanımlanmıştır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Aydınlatma Gereçleri: Osmanlı Devleti’nde yaygın olarak kullanılan aydınlatma aracı mum olmuştur (Uysal, 2017: 167). Mum dışında kandil, fener, şamdan, fanus gibi gereçler de sıkça aydınlatmada kullanılmıştır. İncelenen defterde aydınlatma gereci olarak şamdan ve mum mukavvası vardır. Tespit edilen şamdanlar gümüşten ve dört adettir. Ağırlıkları 800, 870, 111, 34 gram olarak kaydedilmiştir. Bir adet de mumların konulması ve korunması için kullanıldığı bilinen mum mukavvası bulunmaktadır. 65 gram ağırlığındadır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Yukarıda değinilen eşyaların yanında Esmâ Sultan’ın çeyizinde tespit edilen diğer eşyalar şunlardır; cibinlik, işleme sofrası, ocak yaşmağı, yorgan, gulaflık bez, Selanik keçesi. Cibinlik bir adettir ve “atlas üzeri sim pullu” şeklinde kaydedilmiştir. Bir yaygı türü olan keçe de tespit edilmiştir. Türü “Selanik” olarak belirtilmiştir ve “mevcûddan” temin edildiği anlaşılmaktadır. Selanik keçesinin de Kadirga Limanı’nda Esmâ Sultan’ın sarayına aktarılan eşyalar arasında olduğu görülmüştür. Ocak perdesi olan ocak yaşmağı da bir adettir ve “kadife sim pullu” şeklinde tanımlanmıştır. İki tane de “atlas üzeri kılardan işleme sofrası” kaydı vardır ve bunların rengi laciverdi ve güvez olarak belirtilmiştir. Sekiz adet de yatak takımları arasında bulunan yorgan kaydı vardır. İşleme ve sade şeklinde tanımlanmışlardır ve birinin seraser sırma işlemeli olduğu notu düşülmüştür. Çubuk kenarı, araba nerd-bân⁵, çuka kaburesi rastlanan diğer eşyalardır (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Esmâ Sultan’ın çeyizi için ayrılan tüm bu bahsedilen unsurların farklı şekillerde temin edildiği görülmüştür. Bir kısmının yaptırıldığı, bir kısmının satın alındığı, bir kısmının hazineden aktarıldığı, bir kısmının da değişik mahallerdeki saraylardan getirildiği anlaşılmaktadır. Bunu “Kadirga Limanı’nda Esmâ Sultan’ın sarayına yaptırılan döşemeler”, “Davut Paşa’daki Devletlü odasından”, “Beşiktaş mefruşatından” gibi ifadelerden anlamaktadır.

Esmâ Sultan’ın çeyizine dair bu veriler kayıt altına alınırken dolaylı olarak Esmâ Sultan’ın yaşadığı mekânla ilgili de bilgiler elde edilmiştir.

⁵ Nerd-bân, merdiven demektir (Parlatır, 2006: 1282).

Mesela Esmâ Sultan'ın sarayına yaptırılan döşemeler başlığında Esmâ Sultan'ın evlendikten sonra kendine ait bir saraya yerleşeceği anlaşılmıştır⁶. Bunun yanında bu saraydaki haremın bir odası “yüksek kubbeli iki setli oda” şeklinde tanımlanmıştır. Bu iki veri Esmâ Sultan'ın yaşayacağı mekânla ilgili bize sınırlı da olsa bilgi vermektedir. Son olarak Esmâ Sultan'ın çeyizinden hareketle şundan bahsedilebilir; Çeyiz için gerekli olan bazı unsurların hazineden temin edildiği sonrasında onarılıp çeyize verildiği görülmüştür. Mesela; kırk beş parça gümüş(sim) eşyanın cilalanıp onarıldığı sonra çeyize dâhil edildiği kaydedilmiştir. Yine edinilen bilgiye göre cibinlik sütunları tamiri için gümüş ve elvan boyalar kullanılmıştır. Yine “yirmi adet siyah kadife üzeri pesend işleme yastıkların astarları ve ilik düğmeleri yenilenmiş ve penbe gulafları da tazelenmiş olup harem-i hümayuna teslim olunmuştur” kaydından bu yenileme işleminin izleri takip edilebilmektedir. (BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00. s. 4).

Defterde çeyiz hazırlanırken çeyiz için çalışan kişilerin günlük masraflarının da “üstadiyyeler” denilerek kaydedildiği görülmüştür. Bunun üzerinde titizlikle durulduğu anlaşılmaktadır. Döşemelerde kullanılan astarlık bez, pamuk gibi unsurların da masrafları tek tek kaydedilmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde bir sultanın çeyizinin hazırlanması ciddiyet ve özen gerektirmiştir. Çünkü çeyiz sahibinin Osmanlı hanedanına mensup olması hasebiyle bu gerekliydi. Bu noktada çeyiz, bir sultanın giyim unsurlarından ev unsurlarına kadar kalemlerin nelerden oluştuğunun ötesinde devletin gücünü ve itibarını da temsil ediyordu. Dolayısıyla tüm kalemlerde, zenginliğin göstergesi olan şatafatlı parçaların bulunması beklenen bir durumdur.

Esmâ Sultan'ın çeyizi için mutfak eşyaları, mefruşat ve az olmakla beraber giyim kuşam unsurlarının hazırlandığı görülmüştür. Tespit edilen malzemeler, 18. yüzyıl ortalarında bir sultanın yaşamına dair izleri ortaya çıkarmaktadır. Mesela kullanılan döşemelerin nasıl olduğu, hangi renklerin veya kumaşların tercih edildiği, ne tür işlemler kullanıldığı gibi hususlar hakkında fikir sahibi olunmaktadır. Esmâ Sultan'ın ev içi unsurlarında çeyizine dâhil edilen eşyalara bakıldığında; minder, mak'ad, yastık, yorgan, şilte, havlu, mefruş, sandık, gülabdan, nihâlî, cibinlik, gulaflık bez, işleme sofrası, kapı perdesi, ocak yaşmağı, gulaflık bez, Selanik keçesi, şamdan ve mum mukavvası vardır. Bu eşyalar sırma, pesend, inci ve sūzenî işleme teknikleriyle işlenmiş ve güzelleştirilmiştir. Çeyizde kumaş olarak genelde atlas, çuka, diba, kadife, seraser kullanılmıştır. Kullanılan renkler; al, limonî, neftî, mor, çimeni, kırmızı, yeşildir. Bununla birlikte Esmâ Sultan'ın çeyizindeki kap-kacaklar ise tencere, sahan, tepsi, tâbe, süzgeç, ibrik, güğüm, leğen, lenger, kepçe, buhurdan, gülabdan, nemekdan kahve ibriği

⁶ Osmanlı Devleti'nde bir sultan evlendiğinde ona konak, saray veya kasır tesis edilmesi alışıla gelmiş bir durumdu (Aykan, 2016: 698).

ve kahve askısı gibi gereçlerdir. Genel olarak bu araçların bakır veya gümüşten yapıldığı görülmektedir.

Defterdeki Esmâ Sultan'ın çeyizine dair tespit edilen verilerin bir sultan çeyizinin kapsamı için sınırlı olduğu da malumdur. Bu da Esmâ Sultan'ın çeyizinin tüm unsurlarını kapsamadığını bize anlatmaktadır. Nitekim Eylül Aykan'ın yüksek lisans tezinde Esmâ Sultan'ın çeyizinin geri kalan unsurlarının tespit edildiği görülmüştür. Bahsi geçen tezde de bu çalışmada tespit edilen pek çok unsur bulunmamaktadır. Bu yönüyle de bu çalışma sahaya katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan Osmanlı hanedanı üyelerinin cihaz yani çeyiz defterleri yeni yeni araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu kayıtlar dönemin giyim kuşam ve ev içi döşeme modası hakkında fikir sunmaktadır. Bu sebeple araştırmacıların titizlikle üzerine eğilmesi gereken konulardan biridir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA. TS.MA.d. 02386.0012.00, s. 4.

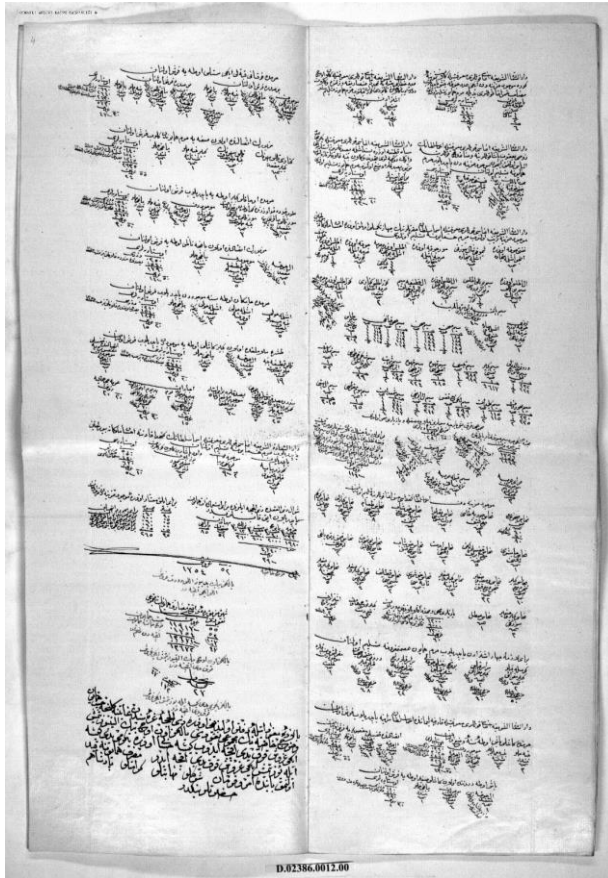
Yazılı Kaynaklar

- Alkoç, Ş. S. (2015). *Osmanlı dönemi ev eşyalarının şer'îye sicillerine göre sosyal ve iktisadi açıdan değerlendirilmesi: Tokat çrneği (18111850)*. Tokat: Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alkoç, Ş. S.(2024). *Şer'îye sicillerine göre Tokat'ta giyim kuşam ve takı (1770-1830)*. Tokat: Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Altın, K. - Kömürcü, E. (2021). Selçuklu hatunlarından Mahmelek Hatun ve çeyizi. *Uluslararası Kadın ve Aile Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, 13-23, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Anafarta, N. (1971). Ümmügülsüm Sultan'ın düğünü ve sonu. *Hayat Tarih Mecmuası*, 2(7), 42-45.
- Atasoy, N. -Denny W. B.- vd. (2001). *İpek Osmanlı dokuma sanatı*. İstanbul: TEB.
- Aykan, E. (2016). XVIII. yüzyılda sultanların boğaz yaşamına katkıları büyük Esmâ Sultan. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*. C. I, Samsun.
- Aykan, E. (2019). *III. Ahmed'in büyük kızı Esmâ Sultan (1726-1788)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baykasoğlu, N. - Gilik, A. (2020). Burdur ili sûzenî (ilme-kasnak) işi işlemeciliği. *Folklor Akademi Dergisi*. 3(4), 311-327.
- Berkli, Y. vd. (2021). Osmanlı Devleti'nin kumaş sanatına verdiği önem, *Sanat ve İkonografi Dergisi*. 1, 19-27.
- Demir, A. D. (2021). *XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Mihrimah, Fatma, Behice ve Naile sultanların çeyiz kayıtları*. Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Develioğlu, F. (2023). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dingeç, E. (2021). 18. yüzyılın ikinci yarısında saray atlarının binit takımları. *U. Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20), 1-20.
- Ed-Dib, A. M. (1993). Çeyiz. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 297-298, İstanbul: TDV Yayınları.
- Gündoğdu, R. (2018). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Hatipođlu, A. (2014). Osmanlı saray mutfağına ait gastronomik unsurların günümüz Türk mutfağı ile kıyaslanması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(2), 62-74.
- Karaca, F. (2009). Osmanlılar'da kürk. *Türkoloji Kültürü*, 11(3), 39-48.
- Montađu, L. (1977). *Türkiye mektupları 1717-1718*. (çev.: Aysel Kurutođlu), İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Nurdan, S. (2023). Sultan II. Selim'in kızları İsmihan Sultan, Gevherhan Sultan ve Şah Sultan'a verilen çeyizler. *Türkiyat Mecmuası*, 33(2), 721-736.
- Oğuz, G. (2018). Sultanların mutfağındaki mücevher: Fatma Sultan ve Ümmüğülsüm Sultan'ın kap kacakları. *Kap Kacak Kitabı*, (ed.: E. G. Naskali), 348-370, İstanbul: Kitapevi.
- Oğuz, G. (2018). Giyinmek mi gösteriş mi? 1720-1722 yıllarında İstanbul'da kürk kullanımı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 114-141.
- Onuk, T. (2005). *Osmanlı çadır sanatı (XVII-XIX. yüzyıl)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Öz, T. (1946). *Türk kumaş ve kadifeleri*. C. I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Öz, T. (1951). *Türk kumaş ve kadifeleri*. C. II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özdemir, N. (1993). Osmanlılar'da çeyiz âdeti. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 297-29, İstanbul: TDV Yayınları.
- Özdemir, S. (2021). Osmanlı gelininin çeyizi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(24), 186-203.
- Özgümüş, Ü. (1996). Gülabdan. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, 227, İstanbul: TDV Yayınları.
- Özrili, Y. (2020). Adıyaman müzesinde bulunan bir grup lenger. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 237-256.
- Öztoprak, N. (2010). Divan şiirinde giyim kuşam üzerine bir deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, 103-154.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarihi deyimleri ve terimleri sözlüğü II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2015). *Okullar için Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Pekşen, S. N. (2021). *Saraylı Beyhan Sultan'a (1765-1824) Ait İki Hesap Defterinin Değerlendirilmesi*. Tokat: Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sağır, Y. (2016). Vâlide Turhan Sultan'ın muhalledâtı. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 14(20), 265-328.
- Sunay, S. (2013). Tanzimat'ın ilk saray düğünü: Sultan II. Mahmud'un kızı Atiyye Sultan'ın Ahmed Fethi Paşa ile evlenmesi. *Belleten*, 77(278), 119-150.

- Şehitoğlu, N. (2020). Ankara Etnografya Müzesindeki üç ahşap kahve soğutucusu. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(19), 93-113.
- Tarım, Z. (2016). Osmanlı devlet teşrifatında kahve ikramı. *Bir Taşım Keyif Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü, Bir Taşım Kahve*, (ed.: Ersu Pekin), İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Topkapı Sarayı Müzesi - Türk Kahvesi Kültürü ve Araştırmaları Derneği.
- Uluçay, Ç. (2011). *Padişahların kadın ve kızları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Uru, C. (2010). *Sultan II. Abdülhamid'in kızı Zekiye Sultan'ın hayatı (1870-1950)*. Marmara Üniversitesi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Usal, Y. S. (2010). Türklerde çeyiz sandıklarının kullanımı ve geleneksel süslemeleri. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 158-167.
- Yardım, G. (2023). Bir sultan'ın mücevherleri: Ayşe Sultan'ın cihaz (çeyiz) defteri. *Turcology Research*, 77, 183-197.
- Yardımcı, M. E. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda özel teşebbüslere sağlanan devlet destekleri: Karamürsel çuka, şayak ve Fes fabrikası örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 411-418.

Ek1: Esmâ Sultan'ın Çeyiz Kayıtlarını İçeren Arşiv Belgesi

Ek 2: Belgenin Transkripti (Sayfanın başındaki ve sonundaki bazı mahaller çeyiz ile alakalı olmadığı için çeviriye dâhil edilmemiştir).

*Dârü's-sa'âdetü's-şerife ağası kulları ma'rifetiyle Esmâ Sultan zevci Yakub paşa kullarına ve sağdıç kullarına elbas olunmak için mevcûd hazineden yaptırılıb harem-i hümâyûna teslim olunan

-Müceddeden yapılan çimeni çuka kaplı samur erkân aded 1

-Yakup Paşa kullarına ihsân şod berây-ı kap (Çuka haseb 4,5 atlas 1,5

-Kasnağı çuka kaplı samur erkân aded 1 (Sağdıç kullarına ihsan)

Üstadiyesi kamend derzi 180; kazzaziyye 60; boğçaya sandal 612; derzi ve astar 400=1252 akçe (

guruş 52 akçe)

*Dârü's-sa'âdetü's-şerife ağası kulları ma'rifetiyle yirmi aded siyah kadife üzeri pesend işleme yastıkların astarları ilik düğmeleri tecdîd ve gelen penbe gulafılar tazelenüb mezbûr yastıklara vaz' olunub harem-i hümâyuna teslim olundu

Berây-ı astar mevcûddan kutni aded 9 (üstadiyeleri derzi (fi 40) 400; hallacıyeleri

360- (fi 4=) 1600= 2860 akçe (23,5 guruş, 40 akçe)

*Dârü's-sa'âdetü's-şerife ağası kulları ma'rifetiyle Esmâ Sultan hazretlerinin cihaz-ı tekmi olmak üzere ihsân-ı mülukâneye buyrulmağın mevcûd-ı hazine tertib olunub harem-i hümâyûna teslim olundu

-Nefî çuka üzeri incü işleme seccade aded 1

-Limonî şal sûzenî işleme seccade aded 1

-Mor çuka üzeri sırma işleme seccade aded 1

-Atlas üzeri çuka sırma işleme boğça aded 1 güvez, 1 , 1 mor =3

-Çuka üzeri sırma işleme burma aded 1

-Atlas üzeri kılardan işleme sofrâ aded 1 laciverdi, 1 güvez = 2

-Atlas üzeri sim pullu cibinlik aded 1

-Sim pullu atlas duvar perdesi aded 1 al, 1 güvez= 2

-Al atlas üzeri sim pullu kapu perdesi aded 1

-Al kadife sim pullu ocak yaşmağı aded 1

-Güvez atlas kenarı sırma işleme mak'ad aded 2

-Güvez atlas üzeri sırma işleme yastık aded 11 (Mezburalara penbe memlu gulaf vaz' şod gulaflık bez) (kenarında terzi masrafı kayıtlı)

-Sim paftaları meremmâtlarına derzi ve üstadiyeleri guruş 4,5

-Kırmızı çuka üzeri sırma işleme kebîr nihâlî aded 1

-İşleme ve sade mütenevvi'a yorgan aded 8 (Biri serâser sırma işlemedir)

-Sim sahan aded 5 (haseb⁷ 189, 189, 189, 185, 187) (her birinin farklı ağırlığı*)

-Sim sahan aded 5 (haseb 189, 194, 184,183,189)

-Sim sahan kapağı aded 5 (haseb 113, 108, 113, 111, 113)

-Tas sim tas ma'a kapak aded 1 (haseb 302)

-Duruncu yıldızlı tas ma'a kapak aded 2 (haseb 232, 222)

-Sim-i kebîr tepsi aded 1(haseb 4618)

-Sim tepsi aded 2 (haseb 989, 989)

-Sim kahve askısı aded 1 (haseb 685)

-Sim kahve ibriği aded 1(haseb 224)

-Sim şerbet ibriği aded 2 (haseb 245, 93)

-Sim şeker kutusu ma'a kaşık aded 1 (haseb 99)

-Sim nemekdân aded 1 (haseb 52)

⁷ Haseb: Değer, kadr, kıymet (Sami, 1999: 548).

- Sim buhurdân 2 aded (haseb 230, 225)
- Sim gülâbdân aded 2 (haseb 115,115)
- Sim leğen ma'a kafes aded 2(haseb 599, 490)
- Sim el ibriği aded 2 (haseb 309, 311)
- Sim şamdân aded 4 (haseb 800, 870, 111, 34)
- Sim mum mukavvası aded 1 (haseb 65)
- Sim el sepeti aded 1 (haseb 3025)

Mecmu' kırk beş parça simlerin cila ve maskala ve yazıları mücellâ olundu sarf-ı üstadiyyeleri 28 guruş 15 akçe

-Müceddeden iki aded sim çubuk kenarı yapıldıkda mevcûddan sim haseb $1796+53=1849$ (üstadiyeleri toplam 48 guruş 102 akçe)

-Timur çubuk kenar aded 2 (mezbûrlar? olundu üstadiyeleri toplam 5,5 guruş 15 akçe)

-Berây-ı lazime-i cibinlik gelen sütunları meremmat ve bafe taklidi yapıldıkda sarf olunan sim ve elvan boya ve başlık vesair demirleri ve ağaç baha ve üstadiyeleri olmak üzere gelen defter mucebince ve dârü's-sa'âdetü's-şerife ağası kulları ma'rifetiyle teslim olunan guruş 116,5

-Berây-ı araba mevcûddan kırmızı sim çuka haseb 3

-Sim kaplama araba nerd-bânı aded 1 (Mirahur Başı kullarına teslim olundu)

*Mevcûd hazineden Esmâ Sultan kethüdası Hasan Ağa kullarına teslim olunan

-Nuhas sahan ma'a kapak aded kebir 40+ sagîr 40=80

-Nuhas çorba taşı ma'a kapak aded 9

-Nuhas baklava yüzük tepsisi aded 6

-Nuhas hoş-âb maşrapası ma'a kapak aded 4

-Nuhas taâm tepsisi aded 4

-Nuhas kenarlı hoş-âb tepsisi aded 2

-Nuhas güğüm ma'a kapak aded 6

-Nuhas çamaşır leğeni aded 1

-Nuhas kafesli leğen ma'a ibrik aded 5

-Nuhas abdest leğeni aded 2

-Nuhas hoş-âb taşı ma'a kapak aded 4

-Nuhas yoğurt taşı ma'a kapak aded 2

-Nuhas kaymak ve tereyağı lengeri aded 2

-Nuhas kebir tencere ma'a kapak aded 10

-Nuhas vasat ve sagîr tencere ma'a kapak aded 32

-Nuhas kebir ve sagîr tâbe aded 4

-Nuhas hoşmeri tâbesi aded 1

-Nuhas kadayıf tepsisi aded 2

-Nuhas kebir ve sagîr kefir aded 4

-Nuhas kebir ve sagîr kepeç aded 5

-Nuhas kebir ve sagîr süzgülü aded 3

-Nuhas satal aded 1

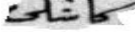
Yazıları mücellâ ve müceddeden cilalandıkda verilen

Yazıları mücellâ olunmasına 1200, kalay baha ve üstadiyeleri 6000 = 7200 akçe (60 guruş)

-Kebir tunç havan ma'a dest aded 1

İştirâdan timur taç aded 2 (fi 4) guruş 8

*Berây-ı lâzime-i cihaz iştirâdan yaptırılıb harem-i hümâyun ismet teslim olunan

- Kösele kaplu kebîr mefreş (fi 25), aded 2, harc-ı üstadiyyeler 50
- Seraser kaplu kebîr mefreş (fi 20), aded 2, harc-ı üstadiyyeler 40
- Pirinç rahatlî çuka meşin kaplu sandık, aded 4, (fi 11), harc-ı üstadiyyeler 44.
- Seraser kaplu pirinç rahatlî çukalı sandık aded 4, (fi 7), harc-ı üstadiyyeler 28
- Turuncu muşamma'lî sahtiyan kaplu kebîr garar aded 4, (fi 12), harc-ı üstadiyyeler 48.
- Mefreş ve sandıklara mevcûddan hılat aded 6
- *Dârü-sa'âdetü's-şerife ağası kulları ma'rifetiyle Kadırğa Limanı'nda Esmâ Sultan sarayına yaptırılıb ferş olunan
- *Haremde kaşlı ? başı odasına vaz' olunan
- Penbe memlu minder aded 3
- Penbe memlu kebîr şilte aded 2
- Mevcûddan Selanik keçesi aded 1, Al çuka kapu perdesi aded 1 (Üstadiyeleri Derzi 360, gulaflık bez aded 15, fi 130: 2025; şiltelik bez aded 11, fi 225: 2860= 5245, 43,5 guruş, 45 akçe.
- *İttisâlinde kafesli maksûreye ferş olunan
- Al çuka mak'ad aded 1 (Davut Paşadaki devletlü odasından)
- Telli kadife yastık aded 4(Mevcûddan)
- Yapağı memlu minder aded 1(Üstadiyeleri derzi250; gulaflık bez 945=1195(9,5 guruş, 55 akçe))
- *Başoda derûnunda olan kaşlı sağır odaya ferş olunan
- Al çuka mak'ad aded 1(Davut paşadaki devletlü odasından)
- Mevcûddan telli kadife yastık aded 4
- Yapağı memlu minder aded 1(Üstadiyeleri derzi 180; gulaflık bez mender yeyasdıklara 810= 990 (8 guruş, 30 akçe) (sayfanın 2. Kısmı)
- *Haremde fevkanî kubbeli iki setli odaya ferş olunan
- *Bu sadra ferş olunan
- Mevcûddan kenarı telli kadife mak'ad aded 1 (İki mak'ad yapıldı)
- Ma'i telli Sakızî yastık aded 6 (Beşiktaş mefruşatından)
- Penbe memlu kebîr şilte aded 1
- Yapağı memlu minder aded 1
- Mevcûddan yeşil çuka kapu perdesi aded 1
- *Bu sadra ferş olunan
- Mevcûddan kenarı telli kadife mak'ad aded 1 (İki mak'addan yapıldı)
- Mai telli Sakızî yastık aded 1 (Beşiktaş mefruşatından)
- Penbe memlu kebîr şilte aded 1
- Yapağı memlu minder aded 1
- Üstadiyeleri derzi 660; şiltelik bez (fi 220) 2640; yasdık mindere gulaflık bez (fi 135) 2430= 5830(48,5 guruş 30 akçe)
- *Mezburun ittisâlından olan sofaya harem-i hümâyundan gelüp ferş olunan
- Kenarı telli sehrenk kebîr mak'ad aded 1
- Telli sehrenk penbe memlu yastık aded 6
- Kebîr penbe memlu şilte aded 1
- Yapağı memlu minder aded 1
- Üstadiyeleri derzi180; şiltelik bez aded 7, (fi 220) =1540; yasdık ve minderlere gulaflık bez aded 9 (fi 135) =1215 toplam 2935 (24 guruş, 55 akçe)
- *Haremde ocaklı kebîr otaya yaptırılıb ferş olunan
- *Top Kapıda kapu üzerindeki odadan ref' olunan
- Mor telli Sakızî mak'ad aded 1(İki mak'addan yapıldı)

-Mor telli Sakızî penbe memlu yastık aded 7
 *Mevcûddan
 -Selanik keçesi aded 2
 -Al çuka kaburesi aded 1(Bir mak'addan yapıldı)
 -Penbe memlu kenarı şilte aded 1
 -Yapağı memlu minder aded 1
 Üstadiyeleri derzi 540; şiltelik bez aded 8 (fi 220) 1760; gulaflık bez aded 10, (fi 135) 1350= 3650(30 guruş, 50 akçe)
 *Mezbûrun ittisâlından olan bahçeye nazır odaya ferş olunan
 -Al çuka mak'ad aded 1(Beşiktaş mefruşatından)
 --Mevcûddan telli kadife penbe memlu yastık aded 5
 Yapağı memlu minder aded 1
 Üstadiyeleri Derzi 250, yastık ve mindere gulaflık bez aded 7 (Fi 135) 1540= 1790 (14,5 guruş 50 akçe)
 *Haremde camekân odasına mevcûddan yaptırılıb ferş olunan
 -İşleme havlu penbe memlu yastık aded 5
 -İşleme havlu orta aded 1
 -İşleme havlu mak'ad aded 2 (Biri ortaya zım şod)
 -Yapağı memlu minder aded 1
 Üstadiyeleri derzi 280; yastık ve minderlere gulaflık bez (fi135) 1540=1820 (guruş 15, akçe 20)
 *Taşra selamlıkta olan kebîr kaşlı odaya mevcûddan yaptırılıb ferş olunan
 -Telli kadife penbe memlu yastık aded 19
 -Al çuka mak'ad aded 5 (Biri Beşiktaş mefruşatından)
 -Yapağı memlu minder aded 5
 Üstadiyeleri derzi 800; yastık ve minderlere gulaflık bez (fi135) 3780=4580 (38 guruş, 20 akçe)
 *İttisâlında kafesli maksûreye al çuka mak'ad aded 1
 *Minder ve yastık ve şiltelere mecmu gümrükten gelenden sarf olunan
 -Penbe memlu 25
 -Mevcûddan köhne şilte penbesi aded 5
 *Yastıklara berây-ı astar mevcûddan zım olunan düz kutni aded 7,5
 İcarat
 Beher-yevm yirmişerden derzi gündeliği nefer 40, fi 45, yevm 2= 15 guruş 15
 Beher-yevm otuz beşerden hallaç ve yorgancı gündeliği nefer70, fi 45 = 26 guruş 30 akçe
 Arabacı hammaliye 20 guruş 20 akçe
 *Dârü's-sa'âdetü's-şerife ağası kulları ma'rifetiyle Esmâ Sultan'ın kethüda kadınına ihsân-ı mülûkaneye buyrulmağın yaptırılıb harem-i hümâyuna teslim olunan
 Yaptırılan güvez dibaya samur kürk aded 1
 Mevcûddan frengi diba haseb 9 buçuk 2
 Davut Paşa'dan gelen kürklerden yüz yapılan sagîr samur zenne kürkü aded 2
 Üstadiyesi derzi 500; kazzaz 50; 120= 670 (5,5 guruş, 10 akçe)

Ek 3: Çeyizdeki Sayısal Verileri Gösterir Tablo

Kap-Kacak

Kap- Kacak	Cinsi, niteliği	Toplam
Buhurdân	Sim	2
El Sepeti	Sim	1

Güğüm	Nuhas, kapaklı	6
Gülabdân	Sim	2
Havan	Tunç	1
İbrik	Sim, el ibriği	2
	Sim, şerbet ibriği	2
Kahve askısı	Sim	1
Kahve ibriği	Sim	1
Kevgir	Nuhas (kebîr, sagîr)	4
Leğen	Sim, kafesle beraber	2
	Nuhas çamaşır leğeni	1
	Nuhas kafesli (ibrikle beraber)	5
	Nuhas abdest leğeni	2
Lenger	Nuhas, kaymak ve tereyağı	2
Maşrapa	Nuhas, Hoşâb	4
Mum Mukavvası	Sim	1
Nemekdân	Sim	1
Sahan	Kebîr ve sagîr, nuhas (kapağıyla beraber)	80
	Sim	10
	Sim sahan kapağı	5
Süzgü	Nuhas	3
Şamdan	Sim	1
Şeker kutusu ve kaşık	Sim	1
Tâbe	Nuhas kebîr ve sagîr	4
	Höşmeri	1
Tas ve Kapak	Sim	1
	Turuncu yaldızlı	2
	Nuhas çorba	9
	Nuhas hoşâb	4
	Nuhas yoğurt	2
Tencere ve Kapak	Nuhas, kebîr	10
	Nuhas, vasat ve sagîr	32
Tepsi	Sim, kebir ve sagir	3
	Nuhas baklava	6
	Nuhas taâm	4
	Nuhas hoşâb	2
	Nuhas kadayıf	2

Ev İçi Döşeme

Çeşidi	Adet
Bohça	3
Cibinlik	1
Duvar perdesi	1
Kapı perdesi	3
Keçe	3
Mak'ad	17
Mefreş	4
Minder	16

Nihâfî	1
Ocak yaşmağı	1
Sandık	8
Seccade	3
Şilte	6
Yastık	68
Yorgan	8
Garar (Harar)	4

Giyim Kuşam

Çeşidi	Sayı
Hilat	6
Kürk	5

Extended Summary

The notebook we have examined is a notebook with the tag TS.MA.d. 02386.0012.00 in the Ottoman Archive of the Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of State Archives. The notebook we examined has 5 microfilm images. The page containing Esma Sultan's dowry is page 4. As it is understood from the date of 1743 (1155 Dhu al-Hijjah) in the ledger, the owner of the dowry in the document we have examined is Esma Sultan, the daughter of Ahmed III. Esma Sultan was the daughter of Ahmed III and married Yakup Pasha. Their wedding took place at Esma Sultan's Kadirga Palace. However, it is known that Yakup Pasha died a year later. In this book we have analyzed, we see that the dowries of her marriage to Yakup Pasha are recorded. During the first marriage of Esma Sultan, that is, her marriage to Yakup Pasha, her father Ahmet III was not alive. Before examining the findings on Esma Sultan's dowry, it would be appropriate to make a brief introduction to the subject of dowry. When we look at the origin of the word dowry, we come across the word *cehaz* (device). In Arabic, this word means materials such as goods and food that the army, the traveler and the bride will need. The word, which has passed into our language as *device*, has spread among the people as *cehiz* and dowry. Some studies on the dowries of the Sultans belonging to the Ottoman dynasty have been carried out until today. It is seen that these studies are described in a certain plan. For example, Ali Doğan Demir's master's thesis. In the thesis, the dowries of four sultans were analyzed. Other studies we have identified in this field are in article format. One of them is about the dowry book of Mahmelek Hatun, one of the Seljuk women. In the study, Mahmelek Khatun's marriage to the Abbasid caliph and her lavish dowry sent to the caliphate palace with 74 mules and 130 camels are mentioned in general terms. Another sample article written in this style is "Jewels of a Sultan: Ayşe Sultan's Device (Dowry) Book". In the article, the book is introduced and evaluated. In the study, the items procured from the treasury and reconstructed for Ayşe Sultan's dowry are analyzed. On the other hand, the life of Esma Sultan, the subject of our study, is analyzed in another thesis. In part of this study, Esma Sultan's marriage to Yakup Pasha and her dowry are also mentioned. However, the source used in this study is different from the source we used. This shows us that different records were kept for a dowry in different ledgers. In Eylül Aykan's thesis, a total of 345 kitchen utensils were found. These are kitchen utensils such as large and small sahans, baklava and pastry trays, pans, strainers, ladles, ibriks, pots, hoşap mashrabas, hoşmeri basins, and güğüm. On the other hand, in addition to these items, many other items such as fabrics, cushions, various furnishings, furs, papooses, silverware, etc. were found in the notebook we analyzed. These are not included in the aforementioned thesis. In this respect, our study also serves the purpose of completing some of the deficiencies regarding Esma Sultan's dowry. The items we found in the dowry book we analyzed regarding Esma Sultan's dowry are generally related to household items, and it is known that the interior of a house will consist of many elements. The document we analyzed generally includes kitchen utensils and household textiles or items necessary for furnishing the house. In addition, there are also

a few clothing items such as furs and papooses. For a better understanding of the subject, Esma Sultan's dowry is analyzed under three headings: kitchen utensils, domestic textiles and clothing items. The document we analyzed contains an extensive list of items. The tableware in Esma Sultan's dowry is quite diverse. While keeping records in the ledger, kitchen utensils are generally categorized according to the material. First, the names and numbers of silverware are given, followed by copper utensils. These pots and pans large and small pots and their lids, lenger, large and small tâbe (pan), ibrik, tray, colander, ladle, gülabdan, basin, mortar, strainer, sahan and lid, soup bowl and lid, baklava tray, hoşap mashrapa and lid, taam tray, laundry basin, caged basin and pitcher, hoşap bowl and mashrapa, yogurt bowl and lid, katık and butter lengeri, large and small hösmeri tâbesi, copper kadayıf tray, copper large and small ladle, coffee hanger, coffee pitcher, sherbet pitcher, sugar box and spoon, nemekdan (salt shaker), cage, large and small pulley. In general, these tools were found to be made of copper or silver. When we look at the domestic textile items, the majority of the items in Esma Sultan's dowry are furnishings. These furnishings are more than kitchen utensils. These were items that were made or prepared according to the rooms and the departments within the rooms. Items prepared for domestic textiles and included in the dowry are items such as cushions, ma'kad, pillows, mattresses, mefruş, chests, gülabdan, nihâlî, mosquito net, and door curtains. In addition, there are items such as candlesticks and candle cardboard as lighting devices added to the dowry. Various fabrics and processing techniques were used for items such as cushions, mak'ad and pillows. These fabrics include atlas, çuka, diba, velvet and seraser. Among the embroidery techniques used, the glaze embroidery technique was commonly used, but different embroidery techniques such as pesend, sūzenî and pearl were also used. Apart from these, there are also items that were renewed and included in the dowry to be used again, and from this point of view, it is possible to trace the traces of the transformation movement, which is a tradition of the Ottoman palace treasury. Finally, it was observed that the elements of clothing in Esma Sultan's dowry were extremely limited. The identified clothing items consist of a hilat, fur coat, boots, slippers, mest and shoes. It is also known that the data on Esma Sultan's dowry in the book we analyzed is limited for the scope of a sultan's dowry. This tells us that it does not cover all the elements of Esma Sultan's dowry. As a matter of fact, in Eylül Aykan's master's thesis, it was seen that the remaining elements of Esma Sultan's dowry were identified. In the aforementioned thesis, there are many elements that we have identified. In this respect, this study contributes to the field.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Katkı Oranı Beyanı /Author Contributions: İki yazarın da makalenin her bölümünde eşit oranda katkısı bulunmaktadır./Both authors contributed equally to each section of the article.